

ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛІ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

УДК 349.41

Залучення до цивільного обороту земельних ділянок сприяє активізації ринкової економіки на сучасному етапі розвитку суспільних відносин в Україні. Разом з тим, законодавець встановлює ряд обмежень на використання окремих видів земель, до яких, в свою чергу, належать землі оборони України.

У зв'язку з постійним скороченням чисельності Збройних Сил України та інших військових формувань України, зменшенням фінансування оборонних потреб, значна кількість земельних ділянок, що надані відповідним утворенням для забезпечення обороноздатності нашої держави, не використовуються за цільовим призначенням. Значна частина земельних ділянок, які знаходяться в користуванні Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної прикордонної служби, Державного департаменту з питань виконання покарань, та були вивільнені внаслідок скорочення оборонного комплексу, взагалі не використовуються.

На сьогодні актуальними залишаються ряд проблем щодо передачі земель оборони, які не використовуються за цільовим призначенням, у власність територіальних громад, а також щодо чіткого розмежування цих земель та земель, які належать іншим суб'єктам.

У зв'язку з цим особливого значення набувають відносини власності на земельні ділянки із земель оборони України та законодавче врегулювання цих відносин.

Право власності на землі оборони є складовим елементом правового режиму цього виду земель. Однак ст. 2 Закону України «Про використання земель оборони України» [1], що має назву «Правовий режим земель оборони» не містить жодних положень щодо врегулювання відносин власності на ці землі. В свою чергу, Земельний кодекс України [2] цю сферу врегулює фрагментарно.

В теорії земельного права України проблеми права власності на землі оборони практично не висвітлювалися. Окремі дослідження В.І.Андрейцева [3], Д.В. Бусуйок [4], І.І.Каракаша [5], В.В.Носіка [6], О.О.Погрібного [7] В.І. Семчика [8], М.В.Шульги [9] та ряду інших науковців стосуються переважно загальних положень права власності на землі та особливостей правового регулювання відносин власності щодо окремих категорій земель.

Невирішеними залишаються проблеми правової природи відносин власності на землі оборони України, як самостійного виду окремої категорії земель, а також законодавчого врегулювання цих відносин.

Метою цього дослідження є визначення правової природи та характерних особливостей відносин власності на землі оборони України, виявлення недоліків правового регулювання цих відносин та внесення пропозицій щодо їх усунення.

Категорія власності в правовій науці є досить складною та багатогранною. В найбільш узагальненій формі власність можна визначити як відносини між людьми з приводу привласнення матеріальних благ та встановлення влади над ними, належності їх конкретній особі [10, с.291].

Як наукову категорію, власність, зазвичай, розглядають у двох аспектах: економічному – як систему внутрішньонеобхідних, стійких, визначальних соціально-економічних зв'язків та відносин між людьми з приводу присвоєння об'єктів природоресурсного потенціалу та створюваних, внаслідок такого використання, матеріальних благ [11, с.65]; та юридичному – як результат закріплення цих економічних відносин у правових нормах [5, с.8]. Слід зазначити, що деякі науковці розглядають власність також у філософському, психологічному, моральному аспектах тощо [12, с. 13-41].

Визначення власності як економічної категорії є загальноприйнятим та достатньо обґрунтованим в юридичній науці [10, с.292]. Однак ряд дослідників вважають, що власність слід розглядати виключно в юридичному розумінні. Так, наприклад, В.П. Шкредов зазначає, що власність виражається у всій системі виробничих відносин, тому виділення її як самостійної економічної категорії є неможливим [13, с. 244].

Для позначення власності в юридичному розумінні законодавець застосовує термін «право власності» [9, с.72]. Згідно з ч. 1 ст. 316 Цивільного кодексу України, правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб [14].

Аналізуючи право власності на землю, слід зазначити, що земля є особливим об'єктом відносин власності. Вона розглядається, з позиції законодавця, в якості територіального базису, природного ресурсу, та основного засобу виробництва [2].

В юридичній науці право власності, в тому числі і право власності на землю, розглядається в об'єктивному і суб'єктивному розумінні, а саме: як правовий інститут та як передбачене та гарантоване законом право конкретного суб'єкта-власника здійснювати володіння, користування, розпорядження належним йому майном [10, с. 296; 7, с. 67].

Відповідно до ч.3 ст.78 Земельного кодексу України, земля в Україні може перебувати у приватній, комунальній, та державній власності [2]. Однак, слід зауважити, що в теорії земельного права висловлюються позиції щодо доцільності виділення лише двох форм власності на землю – приватної та публічної [15, с.124]. Такий підхід видається цікавим з позиції дослідження права власності на землі оборони України, оскільки дає можливість розглядати цей вид земель в межах однієї форми власності на землю – публічної.

Характерною ознакою права власності публічних утворень є його загальносоціальне призначення. Названі суб'єкти повинні набувати та реалізовувати право власності з метою захисту прав і свобод людини та громадянина, забезпечення оборони та безпеки держави, виконання інших завдань, передбачених національним законодавством [16, с. 43].

Згідно з ч.2 ст. 77 Земельного кодексу України, землі оборони можуть перебувати у державній та комунальній власності [2]. Стаття 5 Закону України «Про розмежування земель державної та комунальної власності» визначає що суб'єктом права власності на землі державної власності є держава, яка реалізує це право через відповідні органи державної влади, а суб'єктами права власності на землі комунальної власності є територіальні громади, які реалізують це право безпосередньо або через органи місцевого самоврядування [17].

Таким чином в об'єктивному розумінні право власності на землі оборони – це сукупність правових норм, які регулюють відносини власності на землі оборони, підстави виникнення та припинення цих відносин, а також порядок реалізації правомочностей власника на земельні ділянки із земель оборони.

Право власності на землі оборони в суб'єктивному розумінні можна визначити як право держави чи територіальних громад, у межах, установлених законом, володіти, користуватися та розпоряджатися земельними ділянками із земель оборони.

Функція здійснення оборони, належить виключно до компетенції держави, що, в свою чергу, покладає на державу обов'язок забезпечити Збройні Сили України та інші військові формування, які утворені відповідно до законів України, всіма необхідними засобами, в тому числі і землями. Тому основна частина земельних ділянок цього виду є власністю держави. Це, насамперед, земельні ділянки під військовими частинами, складами боєприпасів, військовими полігонами, військовими аеродромами тощо.

У власності територіальних громад, згідно з ч. 2 ст. 77 та ч.3 ст. 84 Земельного кодексу України, можуть бути тільки земельні ділянки із земель оборони, що знаходяться під об'єктами соціально-культурного,

виробничого та житлового призначення [2]. До них можна віднести земельні ділянки військових містечок, санаторіїв, баз відпочинку, військово-промислових об'єктів тощо.

Згідно з ч. 3 ст. 84 Земельного кодексу України та ст.6 Закону України «Про розмежування земель державної та комунальної власності», землі оборони під об'єктами соціально-культурного, виробничого та житлового призначення можуть передаватися з державної в комунальну власність. Водночас ці землі не включені законодавцем до переліку земель (ч.3 ст. 83 Земельного кодексу України), які не можуть передаватися із комунальної у приватну власність [2; 17]. Зі змісту наведених норм випливає, що землі оборони під об'єктами соціально-культурного, виробничого та житлового призначення можуть передаватися без зміни цільового призначення з комунальної власності у приватну. Проте це, в свою чергу, суперечить положенню ч. 2 ст.77 Земельного кодексу України [2].

Для подолання цієї колізії, на нашу думку, необхідно доповнити ч.3. ст. 83 Земельного кодексу України положенням про те, що до земель комунальної власності, які не можуть передаватися у приватну власність, належать землі оборони під об'єктами соціально-культурного, виробничого та житлового призначення.

Слід також зазначити, що правові норми, які визначають підстави виникнення права власності на землю, способи захисту права власності на землю не відображають особливостей земель оборони, оскільки є загальними стосовно усіх категорій та видів земель, що перебувають у державній чи комунальній власності.

Необхідним видається також законодавче закріплення особливого порядку припинення права власності на землі оборони. У багатьох регіонах нашої держави зі зменшенням чисельності Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, значна кількість земельних ділянок із земель оборони, що в минулому використовувалися під військові полігони, не використовуються за цільовим призначенням. Передача цих земель у комунальну власність є практично неможливою, оскільки переважна більшість з них характеризується наявністю боєприпасів та різного роду вибухонебезпечних предметів, залишених внаслідок діяльності військового полігону, що становлять небезпеку для життя і здоров'я людей. Однак, встановлюючи правовий режим земель оборони, законодавець ці проблемні аспекти залишає поза увагою.

Доцільним, на нашу думку, є закріплення на законодавчому рівні положення про те, що припинення права власності на земельні ділянки із земель оборони та передача їх іншим суб'єктам можлива виключно за умови повного очищення цих ділянок від вибухонебезпечних предметів.

Отже право власності на землі оборони слід розглядати в двох значеннях: об'єктивному та суб'єктивному. З одного боку це сукупність правових норм, які регулюють зміст, підстави виникнення та припинення, а також порядок реалізації правомочностей власника на земельні ділянки із земель оборони. З іншого боку – це право держави чи територіальних громад, в межах установлених законом, володіти користуватися та розпоряджатися земельними ділянками із земель оборони.

Специфічною ознакою права власності на землі оборони є особливий суб'єктний склад. Цей вид земель згідно з ч.2. ст.77 Земельного кодексу України може перебувати лише в державній та комунальній власності [2]. Однак Земельний кодекс України містить норми, що суперечать цьому, допускаючи можливість передачі окремих земельних ділянок із земель оборони в приватну власність. Необхідним є подолання такої колізії шляхом законодавчого визначення положення про те, що до земель комунальної власності, які не можуть передаватися у приватну власність, належать землі оборони під об'єктами соціально-культурного, виробничого та житлового призначення.

Важливою ознакою права власності на землі оборони є порядок його припинення. При реалізації свого права розпорядження земельними ділянками, що належать до земель оборони, власник цих земель повинен забезпечити очищення цих ділянок від негативного впливу, пов'язаного з постійною діяльністю Збройних Сил України, інших військових формувань, та приведення їх до стану, придатного для використання іншими суб'єктами.

Як бачимо, відносини власності на землі оборони України потребують детальнішого законодавчого врегулювання. На наш погляд, доцільним є доповнення Закону України «Про використання земель оборони» нормами щодо права власності на ці землі. Розширивши таким чином зміст і сферу дії цього законодавчого акта, необхідно змінити і його назву, визначивши, як Закон України «Про правовий режим земель оборони».

Основними напрямками майбутніх наукових досліджень права власності на землі оборони, є аналіз особливостей реалізації цього права та характеристика суб'єктів здійснення права власності на землі оборони.

1. Про використання земель оборони: Закон України від 27.11.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – N14. – Ст.209.
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – N 3-4. – Ст. 27.
3. Андрейцев В.І. Земельне право і законодавство суверенної України: Актуальні проблеми практичної теорії/ В.І. Андрейцев— К.: Знання, 2005. — 445 с.
4. Бусуйок Д.В. Обмеження правна землю за законодавством України: [Монографія] / Д.В. Бусуйок – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006.

– 144с.

5. Каракаш И. И. Право собственности на землю и право землепользования в Украине: [Науч.-практ. пособие.] / И. И. Каракаш — К.: Истина, 2004. – 216с.
6. Носік В.В. Право власності на землю Українського народу: Монографія. / В.В. Носік – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 544с.
7. Земельне право України: [Підручник] / За ред. Погрібного О.О., Каракаша І.І. – К.:Істина, 2003. – 448с.
8. Земельний кодекс України: [Науково-практичний коментар] / за заг. ред.В.І. Семчика. – 3-є вид., перероб і доп. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 896 с.
9. Шульга М.В. Актуальные правовые проблемы земельных отношений в современных условиях. / М.В. Шульга — Харьков: Фирма «Консум», 1998. – 224 с.
10. Цивільне право України: [Підручник: У 2-х кн.] / О.В.Дзера (кер. авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – 2-е вид., допов. і перероб. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – Кн.1. – 736с.
11. Харичков С. Россадникова С. О формах собственности на объекты природно-ресурсного потенциала в Украине // Экономика Украины. 1996. – №9. – С. 65-69.
12. Домашенко М.В. Власність і право власності : нариси з історії, філософії, теорії і практики регулювання відносин власності в Україні / М.В. Домашенко, В.Є. Рубаник. – Х. : Факт, 2002. – 550 с.
13. Шкредов В.П. Экономика и право: Опыт экономико-юридического исследования общественного производства. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Экономика. – 1990. – 270с.
14. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №40-44. – Ст.356.
15. Крассов О.И. Земельное право: [Учебник.] – М.:Юристъ, 2004. – 623 с.
16. Трифонов А.С. Правовой режим земель промышленности / А.С. Трифонов. – М.: Волтерс Клувер, 2007. – 168с.
17. Про розмежування земель державної та комунальної власності: Закон України від 05.12.04. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – №35. – Ст.411

Romanyuk M.Z.

The Property Right on the Lands of Defense in Ukraine

This article deals with the separate problems of legislation regulation of property on the lands of defense in Ukraine. The author makes an analysis of the researchers' position on the property right, the definition of the property right on the lands of defense in Ukraine is made, and its features are found.

Keywords: the property right on the land, the property on the lands of defense